

Elsietett hibaigazítás

Olvassom A Hét idei 15. számában Zsigmond József udvarias hibaigazítását Szabó Bálint egy tanulmányával kapcsolatosan (Nyárádszentimre közlekedési viszonyairól. Megjelent a TETT, 18. szám, 1981/3.). Azt írja Zsigmond József, hogy a tanulmányban lévő helyrajzon (vázlaton) „tévesen jelölték a Nagy-Nyárad és a Kis-Nyárad folyók összefolyási helyét, ami nem Nyárádszereda környékén, hanem jóval feljebb, a folyó felső folyása részén, Vármezőnél (Cimpul Cetáji) történik, közvetlenül a havasok lábánál”.

Meghökkenek. Zs. J. illetékesnek látszik a hibaigazításra, hiszen marosvásárhelyi, ismerheti jól a helyszínt. Miért hökkenek hát? Azért, mert én is habozás nélkül Nyárádszeredát mondtam volna, ha hirtelen rákérdezik valaki. Pedig én tán még illetékesebb volnék, mint Zs. J., mert engem — anyám szerint — éppenséggel a Nyárádból halászott ki a gólya, amikor Miházián leejtett a szülőház udvarán. Gyertek hát, gyermekkori emlékek, amikor még minden folyóvíz Nyárad volt nekem. Később persze tárgult és helyesbült a szemléletem, mert megjártam a Nyárad partjait felfelé szinte a Cigla-mezőig, ahol kibuggyan a fák tövéből. A Nagy-Nyárad. Igaz az is, hogy nem is sok kilométerre dél felé, Kaca környékén ered egy másik hegyi patakocska is, amelyből valamivel lejjebb Kis-Nyárad lesz, hogy megkülönböztetésül, tájékoztatásul szolgáljon az erdőlembereknek, csordapásztoroknak. Mert amolyan vicinális, helyi érdekű elnevezés biz' ez mind a két. Látszik ez abból is, hogy Vármező után, ahol a két erdei patakocska folyócskává olvad egybe, Nyárad lesz a neve, s Miházián, Nyáradremetén vagy éppen Deményházián már csak az erdőt járó emberek tudnak a Kis-Nyárádról is.

Igaza volna hát Zs. J.-nek? Eddig igaz a van. De a tanulmányban szereplő helyrajz kérdésében bizony Sz. B. mondja az igazat. Zsigmond ugyanis nyilván megfélelkezett arról, hogy van ám egy másik Nyárad is, amely Nyáradselye határában indul útnak, ahol az emberek közül igen kevesen tudnak a fentebb emlegetett Kis-Nyárádról. Nekik csak Nyáradjuk van s tán megsértődnek a selyeiek, de még a nyárad-magyarosok is, ha lebecsülné valaki a kis jelzővel az ő „teljes értékű” Nyáradjukat. Igen ám, de ahogyan nő lefelé folytatban ez a második Nyárad, úgy csökken a „tekintélye”, közeledve a másik Nyárad felé. Nyárádszeredában már Kis-Nyárad lesz belőle (a térképen is!), mert ott találkozik a Cigla-mezőről induló, Vármezőnél a Kis-Nyáráddal egyesülő Nyáráddal, s mert újra csak meg kell különböztetni a két Nyáradot egymástól. Ez a helyi, népi névadások törvénye. Tovább aztán már igazán csak Nyárad marad Nyárádtól, ahol egyesül a Marossal. Immár csak a Nyárad menti népdalokban kap újabb jelzőket, mint például azt, hogy „szőke” vagy „zaváros”.

S hadd jegyezzük meg még, hogy az első Nyárad a Mezőhavasról indul, a másik pedig a Bekecs oldalából. Hát hiszen nagyon messze éppen nincsenek ezek egymástól, de azért légvonalban is van vagy 25 kilométer köztük. S ami ennél is fontosabb, más vízgyűjtő völgy az egyik és más a másik. Nyárádszentimre pedig e második völgyben van, közel Nyárádszeredahoz. Ezért elsietett hát Zs. J. hibaigazítása.

KACSÓ SANDOR

Hol található

Bolyai János hegedűje?

A televízió március 23-1 magyar adásában többek között szó esett Benkő András A Bolyaiak zenei elmélete című művéről is, ennek kapcsán pedig a szerzőnek arról a kérdéséről, hogy a Bolyai János hegedűjéről szóló értesítéseket juttassák el hozzá.

Örömmel teszek eleget a felhívásnak, hiszen a marosvásárhelyi kollégium története és a Bolyaiak sorsa régóta foglalkoztat. A jórészt családi szájhagyományból eredő ismereteimet készséggel juttatom mind a kutató, mind az érdeklődők tudomására.

Legjobb tudásom szerint Bolyai János hegedűje a múlt század hatvanas éveiben került Kein Adolf — és nem Klein Otto, amint azt Benkő András említi — meggyesüi ügyvéd tulajdonába, ügyvédi tiszteltdj feijében. A Meggyesen működő Kein Adolf a vidék földbírtokosainak volt jogtanácsosa, köztisztelő volt. A hegedűhöz Bolyai halála után jutott. Kein 1913-ban halt meg Meggyesen. és ott is temették el. A hegedűt három gyermeke közül Leona leánya örökölte, aki a budapesti és bécsi akadémiákon folytatott tanulmányai, és ott szerzett zongoratanári képesítés elnyerése után a kilencszázhuszas évek vége felé került Marosvásárhelyre, itt a városi zeneiskolában zongorát tanított. Több éven át lakott egy fedél alatt edesanyjával a Köteles Sámuel utcában. 1934-ben Marosvásárhelyt bekövetkeztetett halála után Meggyesen temették el.

Kein Leona halála után a hegedűt nővére, Kein Marietta, Pfundtner Károly özevegye örökölte, egyebé ingóságokkal együtt. Pfundtnerné leányával, Mariettával Temesvárott élt, ahol az utóbbi a marosvásárhelyi zeneiskola elvégzése után kezdett zongorárákat adni. Anyja halála után a hegedű Mariettára maradt. Nem tudom, él-e még Marietta, s ha igen, hol. Ha a Bolyai János-féle hegedűt ő nem adta el, illetve ha nem volt életben, a hegedűt a következők valamelyikénél kereshető: Pfundtner Károly mérnök, budapesti lakos — Pfundtner Marietta testvére, illetve ezek nagybátyja vagy azok

gyermekel, nevezetesen Kein Felix volt temesvári katolikus gimnáziumi tanár gyermekei, Kein Ottó, Hédi és Mici. Hiszem, hogy a hegedűt az örökösök valamelyike örzi.

Ertesülesem hitelét talán megerősíti azok eredete: anyai nagyanyám ugyanis, Kein Jozefa, Kein Adolf medgyesi ügyvédnek volt édes testvére. Tőle maradt rám az iratlan családi krónikának az a részlete is, hogy a Kein-ösök Franciaországból menekültek Erdélybe a protestáns üldözések idején. Hugenották voltak, Szebenben telepedtek le, idővel magas pozícióba kerültek. Nevük is így változott a francia Quine-ről Kein-ra, leszámazottak pedig a türelmes erdélyi légkörben — katolizáltak. Kein Adolf a kolozsvári egyetemen szerzett jogtudori oklevelet, a Kein gyermekek magyari iskolába jártak. Kein Jozefa anyai nagyanyám alapította meg Marosvásárhelyt az első magán leányiskolát, ahol a kötelező hatosztályos tananyagot kívül három nyugati nyelvet is tanították: a németet, a franciát és az angolt. Ez az iskola 1890-ben szűnt meg.

Boldog lennék, ha a most közltekkel bármilyen csekély mértékben is előmozdíthatnám Bolyai János hegedűjének a felkutatását, amit szerény lehetőségeimhez képest magam is igyekszem a továbbiakban is támogatni.

HORVÁTH LÁSZLÓ
ny. cukorgyári főmérnök
Marosvásárhely

Tudománytalan siker

Az Egészségügyi Világszervezet adatai szerint a dohányosok közel 90 százaléka szeretne leszokni káros szenvedélyéről, de csupán 25 százalékuknak sikerül. Nem (csak) dicsekvésképpen mondom: ebbe a 25 százalékba egy ideje beleszámítok én is (ti.: miután korábban napi negyven cigarettát szívtam, immár több mint három hónapja egyetlen egyre sem gyújtottam rá). A közmondás szerint rablóból lesz a legjobb pandúr. Ez alighanem így igaz, mert amióta átálltam a nemdohányzó táborába, naponta fokozódó elhivatottságot érzek arra, hogy másokat is hasonló lépés megtételére buzdítsak. Ezek után talán senkinek sem okoz meglepetést, ha bejelentem: az alábbiakban azt mondom el, hogyan sikerült leszoknom a „koporsógyűjtésről”.

Nos, ha önmagamat alpinistához, a dohányzást pedig hegycsúshoz hasonlítom, akkor az e csúcs meghódítása érdekében általam végrehajtott manővert két fő stratégiát mozzanatra bonthatjuk: elméleti megalapozás és gyakorlati kivitelezés. Az elméleti megalapozás esetében abból állt, hogy igyekeztem minél jobban magamra ijesztetni, azaz könyörtelenül elolvastam minden, a dohányzásnak az emberi szervezetre gyakorolt romboló hatását taglaló írást, ami csak a kezembe került. Meg kell vallanom, ez a módszer mindaddig meddőnek bizonyult, amíg olyan munkák kerültek a kezembe, amelyek csak azokkal az (egyébként nagy bőségben fellelhető) betegségekkel és nyavalyákkal ismertettek meg, melyeket a dohányos saját maga részére szerez(het) be. Ebben az időszakban talán csak az a — már nem emlékszem, hol látott — plakát gyakorolt rám maradandó hatást, melyen egy, az „újjai” között füstölő cigarettát tartó emberi kontvá az alatt a következő felírás olvasható: „A dohányzás karcsúsít”.

Nagyon haladtam azonban előre kitűzött céloom felé annak a tanulmánynak az elolvasásával, mely a mai modern társadalmakban élő emberek két csoportját különbözteti meg: az aktív dohányosokét és a passzív dohányosokét. Ebből tudtam meg, hogy amennyiben egy nemdohányzó rendszeresen olyan helyiségben tartózkodik, ahol kénytelen belelegezni a dohányfüstöt, ha nem is biztosan, de nagy valószínűséggel beszerezheti magának ugyanazokat a betegségeket, amelyek „juss” szerint tulajdonképpen csak az aktív dohányosokot illetnék. Különösen az a statisztikai adat döbentett meg, mely szerint azok a nemdohányzó nők, akiknek férje szenvedélyes dohányos, átlag négy évvel kevesebbet élnek, mint azok, akik nemdohányzókkhoz mentek feleségül. Ennek a számadatnak a tudomásulvétele után valahányszor otthonomban rágyújtottam, mindig az a kényszerképzetem támadt, hogy tulajdon feleségem életét fogyasztom.

A dohányzáselehagyás hegycsúcsára való feljutást célzó manőver első mozzanatára (vagyis az előttem álló feladat elméleti megalapozására) az a tanulmány tette fel a pontot, mely a dohányzó szülők gyermekeit vette célba. Ebből ugyanis megtudtam, hogy amennyiben továbbra is kéjesen ergetem a füstöt otthonomban, kislányomnak több és gyakrabban jelentkező légzőszervi megbetegedésre (pl.: köhögésre, hörghurutra, tüdőgyulladásra stb.) van esélye, mint ilyen vonatkozásban szerencsésebb (azaz nemdohányzó szülőkkel bűszkélkedhető) társainak, továbbá, hogy felelőtlen magatartással esetleg olyan betegségeket beszerezéséhez is hozzásegítem, mint a megfázás, az in-

CAMIL RESSU

Parasztok, 1912

fluenza, a torok-, illetve mandulagyulladás stb. (Azt már igazán csak a teljesség kedvéért írom ide, hogy a statisztika szerint a dohányzó szülők gyermekei közül minden második szokik rá maga is a dohányzásra, a nemdohányzó gyermekei közül viszont csak minden harmadik...)

Miután a fentebb felsorolt nagyon lényeges (továbbá még néhány szintén nagyon lényeges) tudnivaló elsajátításával úgy éreztem, hogy elméleti felkészültségem megüti a kellő szintet, elérkezettnek láttam a pillanatot arra, hogy beindítsam a manőver második stratégiai műveletét, azaz a gyakorlati kivitelezést. E célból előbb azt az alapvetően tudományos módszert próbáltam ki (több ízben is), mely szerint fokozatosan kell csökkenteni az egységnyi időre (pl. 24 órára) számított cigarettafejadagot, hogy szervezetünknek legyen ideje megszokni a „nikotinhányt”. Nos, ez az alapvetően tudományos módszer sajnos nem hozta meg a kívánt eredményt: a végül már csak napi három „koporsószögre” korlátozott „diétát” sikerült ugyan hetekig betartanom, de a vége mégis (minden próbálkozásom alkalmával) az lett a dolognak, hogy egyszer csak minden átmenet nélkül még többet kezdtem el szívni, mint azelőtt.

Az áhitott sikert végül is az a teljeseen tudománytalan módszer hozta meg, hogy egyik nap — amikor talán még a megszokottnál is nagyobb mennyiségű nikotint, szén-monoxidot, benzpirént, nitrozamint stb. raktároztam el a tüdőmbe — elhatároztam: márpedig én ettől a pillanattól kezdve nem szívok több cigarettát... És lón!

Befejezésül azokhoz a (nyilván erős dohányos) olvasókhöz szólnék, akik jelen soraimat ajkukon ironikus mosollyal és lelkük mélyén azzal a szívós meggyőződéssel olvasták végig, hogy ennek az egész dohányzásellenes dikciónak semmi értelme. Nos, az ilyen olvasókat csak arra szeretném emlékeztetni: például az emberi kultúra és civilizáció is annak következtében jött létre, hogy az emének átadták egymásnak tapasztalataikat...

BOROS ERNŐ

Mindennapi betevőnk

Számomra a kenyér: szentség. Egy darab kenyér sokkal több, mint egy darab kenyér. Szimbólum, amely magában hordozza — egyediben az egyetemeset — az emberi lét és munka megannyi jelentését.

Nem tudom, önök hogy vannak vele (illetve hát tudom, bizonyára ugyanúgy vannak vele, mint jómagam), de amikor látom, hogy valaki kenyeret dob el, bármilyen keveset, agyamat előnti a vér; egy pillanat alatt átáltem emberfajom egész küzdelmét; idegvezetékemben susterrege száglad az indulat. Ezért ha valakinél kenyeret látok, szinte lesem, hogy nem követi-e el a szentségtörőt tetet.

Nos, a minap megtörtént! Megyek az utcán, s az első benyomásom nagyon kedvező: a tizenötvenes forma fiatal ember, aki a járda mellett az úttesten, velem párhuzamosan bandukol, farkasétvalgyal hatalmasakat fal egy kenyérből. Logikus, hogy először a sarkát (a kenyér sarkát) harapja, s azután tért rá a (kenyér) belére. Az utcán nehezebb a friss, ropogós kenyérhéjat a végére hagyni. De ez részint jó is, mert a meleg kenyérből bizony könnyen ártthat a gyengébb gyomornak, a panis captivato súlyos károsodást okozhat.

Ímígyen elmélkedtem a port ragdosva, amikor döbbenet kellett látnom, hogy a srác, aki közben kissé megelőzött: előbbja kezéből a kenyeret! Hirtelen olyan izgatót lettem, hogy majd beleszedültem. Agyamat előntötte a vér, egy pillanat alatt átáltem emberfajom egész küzdelmét. (Viszketni kezdett a tenyerem. Az erőszak nem kenyerem, de én ezt „megsem lenyelem”). A betevő falatnak ez a megcsúfolása annyira

főlháborított, hogy szinte önkívületben cselekedtem. Egy ugrással utolértem a tinédzsert, és — talán mégsem kellett volna — hátsó félprofilból hatalmas nyaklevest akasztottam le neki. Megszentségteleníteni a munka jelképét, egyediben az egyetemeset!

Kicsit nagyra sikerült a nyakleves, mégis meglepődtem, amikor a gyermek vérvörös arcát felém fordítva, lábam elé köpte két fogát. Aztán félrelékött és felvette a porból az eldobott kenyeret. Látod, mi van benne? — sikoltotta. — Látod? Egy kavicsba beletörött a fogam, és amikor jobban megnéztem... látod, ezt is belesütötték. — És félőrülten az undortól és megaláztatástól hisztérikusan ismételtette: — Edd meg te, ha tudod!

AGOSTON HUGÓ

Két szomszédvár

Közöségi igénynek tesznek eleget és közönségikert aratnak a korszerű színvonalon és a történettudomány, a történelemkutatás mai színvonalán megírt egyre szélesebb területtel felőlelő szakmunkák. A romániai építészeti történetének legújabb szintézise (prof. dr. arh. Gheorghe Curinschi Verona: *Istoria arhitecturii în România*, Műszaki Kiadó, Bukarest, 1981) méltán tarthat számot a szakemberek és történelemkedvelők érdeklődésére és elismerésére.

Nem vagyok hivatott a mű ismertetésére vagy elbírálására, csak két megjegyzést szeretnék fűzni a kiadványnak Torjára vonatkozó megállapításaihoz.

A 78. oldalon a következő megállapítás olvasható: „Az 1241 utáni időszakban elszaporodó nemesi erősségek (erődítmények) közül, amelyek tipológiailag a királyi várakhoz állanak közel, a (...) torjai a hűbérúr lakótornyából és az azt övező sáncból és földhányásból áll, (...) Bálványos esetében a lakótornyot egy várfal egészíti ki.”

A Torja várára vonatkozó megállapítás nyilván Entz Géza, Grigore Ionescu vagy az Anghel-Berciu szerzőpár közvetítésével Orbán Balázs művéről (A Székelyföld leírása, III. kötet, Torja vára című rész) került bele a könyvbe (Orbán Balázs műve ugyanis nem szerepel a forrásanyagok jegyzékben), mert a fenti szerzők közül egyedül ő járt személyesen is Torja váránál, és elsőnek ő állította bizonyossággal, hogy a Torja vára nevű helyen egykor feudális erősség állott, melyet Bálványos várával egyidőben építettek, lakótornya volt és sánc övezte. Más, erre utaló adat sem oklevelekben, sem történelmi munkákban nem szerepel. Orbán Balázs érdemelt nem csökkentem, ha megállapítom, hogy ebben az esetben képeztet valszínnel félrevezette. A régészektől ugyanis Torja vára valószínűleg bronzvagy vaskori erődítmény lehetett. Ezt az 1982-es ásatások fogják véglegesen tisztázni. Amennyiben a vár koraközépkori, mivelhogy az egykori Kézdiszékben terül el, és a székelyek annak idején várát nem építettek, földjüknön nemes sem építhetett, akkor az is csak királyi vár lehetett, szintén 1241. pontosabban a székelység betelepítése előttről.

Ami a Bálványos várat illeti, Ferenczi Sándor és Székely Zoltán ásatási eredményei (1942 és 1970), valamint Apor Péter műve alapján kétségtelen, hogy a vár lakótornya valamikor a XI–XII. században épült, de legkésőbb a XIII. század első évtizedeiben. A régészek, bár Apor Péter egy 1402-es keltezésű, elveszett oklevél alapján ősei által építettnek mondja a Bálványos várat, arra a feltevésre hajlanak, hogy a Háromszékbe bekelődő Felső-Fehér megyéhez tartozó, eredetileg királyi várat az Aporok adományként kapták. Okleveles adat ugyanis nem áll rendelkezésünkre a vár építésére vonatkozóan. Tehát ez a vár, Délkelet-Erdély egyik legrégebbi vára, nemcsak tipológiailag áll közel a királyi várakhoz, hanem az is volt kezdetben. A két falgyűrű, amely körülveszi (korát tekintve) IV. Béla, illetve IV. László korabeliek. Utóbbi építhették az Aporok is, bár az Árpád-kori oklevelek nem említik birtokaik között Bálványos várát.

Mindeszért azért tartottam szükségesnek közölni, mert mindig bebizonyosodik, hogy az alapos történelmi munkák teljes megbízhatóságát mennyire elősegítheti, erősítheti a helytörténeti kutatás.

COROI ARTUR